

60 GODINA ISTORIJSKOG ARHIVA BEOGRADA

Pepeo i dijamanti

Istorijski arhiv Beograda jedna je od retkih institucija koja u opštom haosu i anomiji koja nas okružuje uspešno pokušava da nadoknadi izgubljeno vreme

Bio je prisutan *tout Belgrade*, naučnici, umetnici, političari, stara i nova elita, a nije bila modna revija, niti je neka moćna marketinška agencija predstavljala novog, još moćnijeg klijenta. Povod je bio sasvim neobičan: izložba *Ljudi u vremenu*, kojom je obeležen 60. rođendan Istorijskog arhiva Beograda (IAB).

Konstantin Koča Popović na konju, sorbonski đak, jedan od osnivača beogradske nadrealističke grupe, španski borac i partizanski general, najpoznatiji diplomata socijalističke Jugoslavije: fotografije, pisma, zapisi, lična dokumenta, ordenje, crteži... Legat Koče Popovića i Lepe Perović sada je u Istorijskom arhivu Beograda dostupan istraživačima. Posetoci se tiskaju oko vitrina da vide šta je to Koča beležio na francuskom za vreme nekih važnih sastanaka, da vide brionsku fotku Koče, Tita i Če Gevare, najranije fotografije iz porodičnog albuma "bogataške dece koja se igraju komunizma", kako je to davno jetko komentarisao Crnjanski.

Drugi pokušavaju da dešifruju beleške Jovana Ćirilova, direktora i selektora Bitefa, francuskog "Viteza umetnosti i književnosti": Arhiv je do sada preuzeo 125 kutija sa dokumentima, dnevnicima, beležnicama,

fototekom... Tu su i fragmenti iz ličnog fonda Ivana Đurića: dokumenti o životu i radu ovog istoričara, u svetu poznatog predstavnika beogradske vizantološke škole, profesora Beogradskog univerziteta i predavača na Sorboni. Ovaj legat je, kao i legat Jelene Šantić, značajan i dragocen doprinos istorijskoj građi o političkoj borbi, antiratnoj delatnosti i borbi za ljudska prava kod nas na kraju XX veka.

Dokumenti skupljeni u Arhivu ovako prezentirani javnosti dokazuju da je Srbija, svemu uprkos, jedina zemlja u okruženju koja je devedesetih permanentno imala antiratni pokret. Dr Branka Prpa, direktorka Arhiva, naglašava da moramo sumirati rezultate te političke borbe, da naše buduće generacije moraju imati neka svoja vrednosna uporišta u Srbiji i da ih i te kako mogu naći u devedesetim godinama. Pored naše odgovornosti za ratove, generacija "u potpalublju" naći će i ono na šta može da bude i veoma ponosna.

Na izložbi *Ljudi u vremenu* prikazani su i dokumenti iz legata Miroljuba Todorovića, osnivača i teoretičara signalizma, Novaka Novaka, novinara, scenariste i dugogodišnjeg urednika humorističkog programa Televizije Beograd, arhitekta Ivice Mladenovića, idejnog tvorca, selektora i di-

zajnera sedam Beogradskih trijenala svetske arhitekture, kao i fragmenti iz Fonda BITEF teatra koji u 370 kutija čuva svetsku istoriju pozorišta XX veka.

Poslednjih godina je intenzivirano preuzimanje arhivske građe putem poklona ili otkupa: spisi koje su decenijama čuvale stare beogradske porodice, fotografije, razglednice, nerealizovani planovi, neobjavljeni rukopisi, snimci porušenih objekata, digitalizovane lične kolekcije... Svu tu građu Arhiv sređuje i čuva.

STOLEĆE ZLIH: Istorijski arhiv Beograda je od 2003. do 2005. pripremio devet vrlo zapaženih izložbi: *Sačuvati knjigu*, o starim i retkim knjigama od XVI do XX veka iz Istorijskog arhiva Beograda, *Moderna u Beogradu*, *Grad despota Stefana*, *Dunavom kroz vreme*, *Svetlo i tama - Virtuelni Beograd XIX i XX vek*. Povodom šeststo godišnjice proslave Beograda kao prestonice na bilbordima od Brankovog mosta do Istorijskog arhiva Beograda postavljena je jedinstvena izložba *Vekovi za pamćenje, vizije za sećanje*. Posebno veliko interesovanje izazvala je izložba *XX vek - doba ratova, stoleće zlih*. Bio je to svojevrsan pomen svim žrtvama Beograda koje su stradale u ratovi-

ma. Izloženi dokumenti predstavili su požrtvovanje i etiku srpske vojske i civila u balkanskim ratovima, Prvom svetskom ratu i Drugom svetskom ratu. Ova izložba je bila jedinstveni čas istorije, ali i svojevrsan hepening: u centralnom delu galerije rekonstruisan je logor sa simbolično predstavljanim žicama i autentičnim pismima logoraša, potresnim fotografijama ljudi sa imenima, prezimenima, licima.

Izložbe Arhiva posetilo je više hiljada ljudi. Najviše đaka i studenata. Iz razgovora sa dr Prpom stiće se utisak da nju naročito onespokojava što mladi ljudi ne znaju šta je srpska tradicija. Ona smatra da bi bilo izuzetno važno da se sa srpskom istorijom i tradicijom upoznaju mladi ljudi, generacija koja je izrasla u toku minulih ratova, koja je u ovom našem posttraumatskom društvu potpuno dezorijentisana, zapuštena i ne vidi svoju budućnost.

Poslednjih godina Arhiv je objavio i seriju knjiga iz svojih fonodova: najznačajnija je svakako serija *Živeti u Beogradu*, to su zbirke dokumenata Uprave grada Beograda 1837-1841, 1842-1850, 1851-1867. Ovi dokumenti pokrivaju različite oblasti: od svakodnevnog života do politike, privrede, kulture i vojne istorije. Povodom dvestote godišnjice Prvog srpskog ustanka objavljena je hronologija *Moderna srpska država (1804-2004)*, prva knjiga ove vrste u srpskoj historiografiji koja obuhvata "totalnu istoriju", o čemu je "Vreme" opširno pisalo (broj 733, 20. januar 2005).

Po oceni nekih uglednih istoričara ovih nekoliko izvanrednih projekata i nekoliko najuzbudljivijih beogradskih izložbi plod su inventivnih historiografskih ideja direktorke Istorijaskog arhiva u Beogradu dr Branke Prpe.

PRAH I PEPEO: Kada je 2001. godine dr Branka Prpa preuzela dužnost direktora Istorijaskog arhiva Beograda, suočila se sa potpuno devastiranom institucijom: jedna od najvažnijih institucija našeg glavnog grada tavorila je na poslednjem mestu dugačkog spiska 31 kulturne ustanove Skupštine Beograda.

Arhiv je bio fizički oronuo, krajnje zapušten, tehnički anahron i što je možda najvažnije, gotovo izbrisan sa kulturne mape Beograda. Sa svojim saradnicima dr Prpa je ustanovila da je 60 odsto Fonda Uprave grada Beograda, koji ima status kulturnog dobra od izuzetnog značaja, devastirano, napadnuto gljivicama i da će se za nekoliko godina pretvoriti u prah. U mnogim kutijama na dokumentima je još bilo i blata iz balkanskih ratova, pa i tragova pepela. Da bi spasla propadanja dragocenu istorijsku građu dr Prpa je pisala premijeru Zoranu Đinđiću, ministru kulture, tražeći hitnu intervenciju vlasti, naglašavajući da kao kulturna dobra ne treba štiti samo crkve nego da je država dužna da štiti i laička kulturna dobra. Po njenim rečima, misija Istorijaskog arhiva Beograda nije samo u afirmisanju naše istorije, već i u zaustavljanju ubijanja kulture čiji smo sami tvorci.

Dr Branka Prpa je izgleda prvi direktor Arhiva koji se veoma zalaže za "glasnost", ona od prvog dana dolaska u ovu instituciju pokušava da Beograd, zapravo najšira javnost, shvati i pojam, i značaj Arhiva, značaj istorijske građe, onih 13 kilometara dokumenata koji se čuvaju u depoima zdanja u novo-beogradskoj ulici Palmira Toljatija. Srećom, Skupština grada je usvojila projekat spašavanja Fonda Uprave grada Beograda (1839-1944). Tek dolaskom dr Prpe 2001. godine, posle punih pola veka, počeo je proces konzerviranja i zaštite miliona dragocenih dokumenata, sublimisane istorije Beograda. Do sada je mikrofilmovano više od polovine od 3.500.000 dokumenata.

DIJAMANTI: Novom, savremenom formulom rada Arhiv je zapravo počeo izuzetno važan proces upoznavanja najšire javnosti sa sopstvenom istorijom. U razgovoru za naš list dr Prpa ističe da je neprihvatljivo shatanje da je istorija polje slobode: "Ako postoji polje koje je potpuno limitirano, ograničeno činjenicama, onda je to

istorijska nauka. A opet, u našoj javnosti, i ne samo najširoj, istorija je nešto gde svi misle da mogu slobodno da se kreću. Istorijska nauka je vrlo egzaktna. Dakle, ona se dogodila, ne možete da je promenite sviđala vam se ili ne. Ne postoji narod koji se više poziva na istoriju, i ne postoji narod koji manje zna svoju istoriju."

Dr Branka Prpa kaže da Arhiv poseduje ogromnu, vrlo potresnu dokumentaciju koja svedoči o izvanrednim primerima ljudske hrabrosti i časti, o mladićima i devojkama Beograda, o nepoznatim ljudima koji su dali život za slobodu, a stradali su na krajnje bestijalan način. Mislili smo da to postoji samo u partizanskim filmovima, kaže naša sagovornica. Ne, dragoceni dokumenti o takvoj vrsti izuzetne čovečnosti, hrabrosti i solidarnosti čuvaju se u Istorijaskom arhivu Beograda. Mnogi od tih mladića i devojaka, heroja, antifašista poslednjih godina izgubili su i "svoju" ulicu ili drugo skromno spomen-obeležje.

Dr Prpa pripada onoj grupi istoričara i javnih ličnosti koji su artikulisano digli glas protiv ovog novog brisanja istorije: "Istorija se dogodila i niko ne može da je promeni. Istoričari moraju da poštuju činjenice, a činjenica je da je Jugoslavija bila četvrta zemlja antifašističke koalicije. Posle SAD, SSSR i Velike Britanije. Jedino smo se SSSR i mi sami oslobodili od fašista. Danas se ovde sve vreme pokušava da uspostavi vrednosni sistem na žrtvi, stalno se naglašava da se srpski narod jako žrtvovao, što je tačno, ali s druge strane, ne poštuju se te žrtve. Zašto niko nije obeležio 60 godina oslobađanja Beograda? Na proslavi šezdesetogodišnjice kraja Drugog svetskog rata nas nije bilo. Kada je obeležavana šezdesetogodišnjica oslobađanja

Aušvica, niko od naših državnika nije se udostojio da dođe na komemoraciju u Aušvicu. Tu su stradali i naši ljudi, ali Aušvic je i primer stradanja i poštovanja žrtve. Istorijska nauka je jedna moralna kategorija. Ako je reč o Drugom svetskom ratu, nećete naći ni jedan do-

Dosije, saslušanja, presude...

U decembru 2003. godine Bezbednosno-informativna agencija (BIA) predala je Istorijskom arhivu Beograda arhivsku građu koja je nastala radom Uprave grada Beograda (Odeljenje opšte policije i Odeljenje specijalne policije); tu je zatim ostavština Gestapoa, nemačkih vojnih i policijskih organa vlasti u okupiranom Beogradu i Srbiji, dokumentacija OZNA, Državne bezbednosti. Ova arhivska građa pokriva period od dva-desetih do šezdesetih godina XX veka.

Sada se u Istorijskom arhivu Beograda nalazi 131 dosije, dve kutije opšte arhive, jedna kutija sa fotografijama agenata i službenika Uprave grada Beograda, albumi sa fotografijama, ukupno 6019 dokumenata na više od 22.600 strana.

Arhivsku građu čine lična dokumenta zaposlenih u ovim institucijama, hapšenih od policije, optuženih za ratne zločine, zapisnici sa saslušanja, zapisnici sa suđenja, dokazni materijali, izveštaji agenata, beleške, pisma, materijali o političkoj aktivnosti pojedinaca... Između ostalih, tu su i dosije Milana Aćimovića, Božidara Bećarevića, Gavrila Dožića, Dragoljuba Jovanovića, Stevana Moljevića, Milana Stojadinovića... Tu su i dosije nemačkih oficira i policijskih agenata.

Ovaj fond je u Arhivu fizički zaštićen, građa je pripremljena za digitalizaciju i još nije dostupna istraživačima.

kument koji će promeniti fundamentalne činjenice. U tom neprestanom brisanju istorije vi zapravo ništite sebe!"

Onima koji bi da redefinišu istoriju dr Prpa je u "Peščaniku", ali i u mnogim drugim prilikama, preporučila da prvo uđu u Arhiv i da utvrde materijalne dokaze na osnovu dokumenata. Onima koji bi da revidiraju ulogu Ljotića i Nedića ova istoričarka poručuje da

se upoznaju sa dokumentacijom o koncentracionim logorima i specijalnoj policiji. Dr Prpa tvrdi da neće moći da revidiraju istoriju: "Slika će biti mnogo gora. Slika je strašna, mnogo smrti, mnogo ubijenih ljudi."

MINERVINA SOVA: Srbija je po mnogim pokazateljima zemlja koja nema više vremena i koja je zapravo potrošila svoje vreme. Istorijski arhiv Beograda jedna je od retkih

institucija koja "u četvrtoj brzini" pokušava da nadoknadi izgubljeno vreme, koja radi ubrzano i uspešno u opštom haosu i anemiji koja nas okružuje. U nekoj opštoj, sada već hroničnoj poludepresiji svud oko nas Istorijski arhiv Beograda je uspeo da emituje neverovatnu energiju, da za samo nekoliko godina uradi više nego što su prethodne garniture uradile maltene za pola veka.

Minervina sova je poletela iz sutona i navogestila jutro ove institucije, čulo se na jubileju Arhiva. Ovo nije neumerena metafora. Impresivni učinak ove institucije, koja je decenijama tavorila u totalnoj opskurnosti, javnosti je prezentiran u katalogu koji je izašao povodom 60 godina Istorijskog arhiva Beograda i izložbe *Čovek u vremenu*. Neki dežurni pakosnici su u katalogu samo brojali fotografije direktorke Arhiva. Čista mizoginija. Ali, taj jal prelazi rodne granice: ko god pokuša da uradi nešto izuzetno u ovoj zemlji, njega pokušaju da ospore, omalovaže ili sasvim uklone. Na ovaj ili onaj način. Onom pakosnom peru bolje bi bilo da je napravilo samo puki inventar šta je ta fotogenična direktorka uradila za svog kratkog mandata.

SLOBODANKA AST

TRANZICIONA PRAVDA
U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

TRANSITIONAL JUSTICE
IN THE FORMER YUGOSLAVIA

Tranziciona pravda u bivšoj Jugoslaviji
Beograd – Novi Sad, 10-13. decembar 2005

MORALNI PRISTUP GENOCIDU: S onu stranu getoizacije žrtava

Subota, 10. decembar

Centar za kulturnu dekontaminaciju, Birčaninova 21, Beograd

18:00 Otvaranje seminara

Pozdravni govor:

Aca Singer, Zajednica jevrejskih opština, Srbija i Crna Gora; Bojan Kostreš, Predsednik Skupštine Vojvodine, SCG; Ivan Vejvoda, Direktor Balkanskog fonda za demokratiju, Beograd, SCG

Uvod organizatora:

Obrad Savić (Beogradski krug); Ana Miljanić (Centar za kulturnu dekontaminaciju)

Pozdravni govor učesnika seminara:

Prof. Helmut Dubiel (Justus-Liebig University, Germany); Prof. Gabriel Motzkin (University of Jerusalem, Israel); Prof. Johannes Houwink teb Cate (Centar za holokaust i genocide, Hag, Holandija); Prof. Dušan Bjelić (University of Southern Maine, Portland, USA), Prof. Ugo Vlaisavljević (Sarajevski univerzitet, BiH); Prof. Eva Bahovec (Ljubljanski univerzitet, Slovenija)

19:00 Prikazivanje filma, premijera, uz uvod autora:

'Srebrenička sećanja', režija: Suzana Vasiljević, SCG, 2005 (37')

Nedelja, 11. decembar

Centar za kulturnu dekontaminaciju, Birčaninova 21, Beograd

11:00 Prva sesija: "Koraci ka varvarizmu i iskoračenje iz varvarizma"

Uvodničar: Prof. Helmut Dubiel, Komentatori: Prof. Nenad Dimitrijević (Centralnoevropski univerzitet, Budimpešta, Mađarska); Prof. Dušan Bjelić; Prof. Ugo Vlaisavljević; Prof. Daša Duhaček (Beogradski univerzitet, SCG); Prof. Eva Bahovec. Moderator: Obrad Savić

13:00 Panel diskusija (nastavak Prve sesije)

17:00 Promocija knjige: Helmut Dubiel i Gabriel Motzkin, ur., Manje zla: Moralni pristupi praksama genocida (2005) Učesnici: Prof. Helmut Dubiel, Prof. Gabriel Motzkin, Prof. Nenad Dimitrijević, Obrad Savić, Ana Miljanić. Moderator: Prof. Dušan Bjelić

19:00 Prikazivanje filmova, uz uvod Dunje Blažević (direktor Centra za savremenu umjetnost, Sarajevo, BiH): "Poslije, poslije", BiH, 1997, (16') i "Crvene gumene čizme", BiH, 2000, (18'), režija: Jasmila Žbanić

Ponedjeljak, 12. decembar

Parlamentarna skupština Vojvodine, Bulevar Mihajla Pupina 16, Novi Sad

12:00 Predavanje za poslanike: "Moralni pristupi genocidu"

Prof. Gabriel Motzkin, Uvodničar: Borka Pavićević (Centar za kulturnu dekontaminaciju)

15:00 Rektorat, Novosadski univerzitet, Adresa: Trg Dositeja Obradovića 5, Novi Sad

Druga sesija: "Tranziciona pravda i kolektivno sećanje"

Učesnici: Prof. Johannes Houwink teb Cate, Prof. Nenad Dimitrijević, Prof. Ugo Vlaisavljević, Prof. Dušan Bjelić; Michael Th. Johnson (Registar, Sud Bosne i Hercegovine Veće za ratne zločine i organizovani kriminal, Sarajevo, BiH). Moderator: Obrad Savić i Ana Miljanić

17:00 Panel diskusija (nastavak Druge sesije)

19:00 Muzej savremene likovne umetnosti, Dunavska 37, Novi Sad

Prikazivanje filmova, uz uvodnu reč Dunje Blažević i Suzane Vasiljević:

"Poslije, poslije", BiH, 1997, (16') i "Crvene gumene čizme", BiH, 2000, (18'), režija: Jasmila Žbanić i 'Srebrenička sećanja', režija: Suzana Vasiljević, SCG, 2005 (37')

Utorak, 13. decembar

Centar za kulturnu dekontaminaciju, Birčaninova 21, Beograd

10:00 Treća sesija: "Sećanje na zločin i nacionalni identitet"

Uvodničar: Prof. Gabriel Motzkin, Komentatori: Prof. Lino Vejjak (Zagrebački univerzitet, Hrvatska); Prof. Filip David (Fakultet dramskih umetnosti, Beograd, SCG); Dr. Latinka Perović (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, SCG); Dr. Branka Prpa (direktor Istorijskog arhiva Beograda, SCG); Prof. Nenad Dimitrijević; Moderator: Prof. Daša Duhaček

12:00 Panel diskusija (nastavak Treće sesije)

15:00 Četvrta sesija: "Svedočenja žrtava i arhiv"

Moderator: Ana Miljanić

15:00 "Mesta i značenja svedočenja i arhiv: konceptualne osnove"

Prof. Johannes Houwink teb Cate; Prof. Dušan Bjelić; Prof. Ugo Vlaisavljević.

15:45 "Mesta i značenja svedočenja i arhiva: usmena istorija, dokumentacija i kolektivno sećanje" Drinka Gojković (Documentacioni centar 'Ratovi 1991-1999', Beograd, SCG); Nataša Kandić (Fond za humanitarno pravo, Beograd, SCG); Sonja Biserko (Helsinški komitet za ljudska prava, Beograd, SCG); Jessica Gunhammar (LSE, London, Engleska).

17:00 "Mesta i značenja svedočenja i arhiv: pravo i mediji"

Michael Th. Johnson; Biljana Kovačević (YUCOM, Beograd, SCG); Bruno Vekarić (Portparol Tužilaštva za ratne zločine, Beograd, SCG); Nevena Bajalica (novinarka i regionalni ekspert za Izveštaj o Srebrenici)

17:45 "Mesta i značenja svedočenja i arhiv: tumačenja i predstavljanja"

Suzana Vasiljević (novinar, filmski stvaralac, SCG); Dunja Blažević; Prof. Eva Bahovec

Literatura - prevedena: Helmut Dubiel i Gabriel Mockin, ur., Manje zla: Moralni pristupi praksama genocida (2005)

Realizaciju ovog seminara pomogli:

Balkanski fond za demokratiju, Ambasada Švajcarske u Beogradu

Registracija učesnika i informacije:

Centar za kulturnu dekontaminaciju, Birčaninova 21, Beograd, Srbija i Crna Gora

Tel/fax: (+381 11) 681-422 Tel: (+381 11) 361-0270, 361-0954,

info@czkd.org.yu, www.czkd.org.yu